

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το απόλυτο μέτρο των αξιών και των τιμών ως κομβικό σημείο της ρικαρδιανής θεωρίας της αξίας

Σκοπός της ανά χείρας συλλογής κειμένων είναι να δώσει στον έλληνα αναγνώστη τη δυνατότητα να γνωρίσει τις γενικές αρχές της κλασικής οικονομικής θεωρίας όπως αναπτύχθηκαν από τον σημαντικότερο από τους θεμελιωτές της, τον David Ricardo. Ιδιαίτερος της κλασικής θεωρίας της αξίας και της υπεραξίας. Η συλλογή περιλαμβάνει ένα κείμενο του Ricardo και σχόλια του Marx.

Το κείμενο του Ricardo αποτελείται από τα κεφάλαια I-VI («Για την αξία», «Για την γαιοπρόσοδο», «Για την πρόσοδο των ορυχείων», «Για την κανονική τιμή και την τιμή αγοράς», «Για τους μισθούς» και «Για τα κέρδη») του *On the Principles of Political Economy and Taxation* (Για τις γενικές αρχές της πολιτικής οικονομίας και της φορολογίας)¹.

Λόγοι οικονομίας χώρου και μόνον μας υποχρέωσαν, παρά την επιθυμία μας, να μην συμπεριλάβουμε σ' αυτήν τη συλλογή και το *Essay on the Influence of a low Price of Corn on the Profits of Stock* (Δοκίμιο για την επίδραση μιας χαμηλής τιμής των σιτηρών στα κέρδη του κεφαλαίου) και τις δύο γραφές του *On the Absolute and Exchangeable Value* (Για την απόλυτη αξία και την ανταλλακτική αξία) που έγραψε ο Ricardo λίγο πριν το θάνατό του².

Αντιθέτως, η επιλογή 6 μόνον, των 6 πρώτων, από τα συνολικά 32 κεφάλαια των *Αρχών* του Ricardo οφείλεται στο γεγονός που επισημαίνει ο Marx³, ότι η θεωρία του Ricardo περιέχεται αποκλειστικά στα 6 πρώτα κεφάλαια των *Αρχών* και ότι τα υπόλοιπα, με εξαίρεση το 27ο «Για το νόμισμα και τις τράπεζες»⁴, αποτελούν εφαρμογές, επεξηγήσεις και προσθήκες.

Αντί όποιας άλλης περιγραφής των περιεχόμενων αυτών των 6 κεφαλαίων των *Αρχών* του Ricardo παραθέτουμε εδώ την ανάλυσή τους που δίνει ο Marx στις *Θεωρίες για την υπεραξία*:

«Ο Ricardo ξεκινά από τον προσδιορισμό of the relative values (ή exchangeable values) of commodities by “the quantity of labour” [των σχετικών αξιών (ή των ανταλλακτικών αξιών) των εμπορευμάτων διά “της ποσότητας εργασίας”]. (Μπορούμε στο τέλος να διεξέλθουμε τα διαφορετικά νοήματα, με τα οποία χρησιμοποιεί ο Ricardo [τη λέξη] value [αξία]. Ο χαρακτήρας αυτής της “labour” δεν εξετάζεται περαιτέρω. Εάν δύο εμπορεύματα είναι ισοδύναμα – ή σε ορισμένη αναλογία ισοδύναμα ή, πράγμα που είναι το ίδιο, είναι ποσοτικώς άνισα ανάλογα με την ποσότητα “εργασίας”, την οποία περιέχουν –, τότε είναι όμως επίσης σαφές, ότι είναι ως προς την ουσία, στο βαθμό που είναι ανταλλακτικές αξίες, ίδια. Η ουσία τους είναι η εργασία. Γι’ αυτό είναι “αξία”. Το μέγεθός τους είναι διαφορετικό, ανάλογα με το αν περιέχουν περισσότερη ή λιγότερη απ’ αυτήν την ουσία. Το σχήμα λοιπόν – τον ιδιαίτερο προσδιορισμό της εργασίας ως δημιουργούσας ανταλλακτική αξία ή ως παρουσιάζομενης σε ανταλλακτικές αξίες –, τον *χαρακτήρα* αυτής της εργασίας δεν τον εξετάζει ο Ricardo]. Ως εκ τούτου δεν κατανοεί τη συνάρτηση αυτής της εργασίας με το *χρήμα* ή ότι αυτή πρέπει αναγκαστικά να

παρουσιαστεί ως *χρήμα*. Ως εκ τούτου δεν κατανοεί ολωσδιόλου τη συνάρτηση μεταξύ του προσδιορισμού της ανταλλακτικής αξίας του εμπορεύματος διά του χρόνου εργασίας και της αναγκαιότητας των εμπορευμάτων να προχωρήσουν στον σχηματισμό του χρήματος. Ως εκ τούτου η εσφαλμένη του θεωρία περί χρήματος. Σ' αυτόν πρόκειται εκ των προτέρων μόνον για το *αξιακό μέγεθος*. Δηλ. [για το] ότι τα μεγέθη των αξιών των εμπορευμάτων είναι ανάλογα των ποσοτήτων εργασίας, που απαιτούνται για την παραγωγή τους. Απ' αυτό ξεκινά ο Ric[ardo]. Και χαρακτηρίζει ρητά τον A. Smith ως αφετηρία του ([D. Ricardo, *On the Principles...*] κεφάλαιο I, μέρος I).

Η μέθοδος του Ric[ardo] συνίσταται λοιπόν στο εξής: Ξεκινά από τον προσδιορισμό του αξιακού μεγέθους του εμπορεύματος διά του χρόνου εργασίας και *εξετάζει* μετά αν οι λοιπές οικονομικές σχέσεις, κατηγορίες, *αντιφάσκουν* σ' αυτόν τον προσδιορισμό ή σε ποιο βαθμό τροποποιούν αυτόν τον ίδιο προσδιορισμό. Από την πρώτη ματιά βλέπει κανείς τόσο την ιστορική δικαιολογία της μεθόδου αυτού του είδους, [όσο και] την επιστημονική της ανεπάρκεια, η οποία όχι μόνον εμφανίζεται (όσον αφορά τη μορφή) στον τρόπο παρουσίασης [της ύλης], αλλά και οδηγεί σε εσφαλμένα αποτελέσματα, επειδή υπερπηδά τους αναγκαίους διαμεσολαθητικούς κρίκους και ζητά να καταδείξει με *άμεσο τρόπο* την σύμπτωση των οικονομικών κατηγοριών μεταξύ των.

Ιστορικά αυτός ο τρόπος έρευνας ήταν δικαιολογημένος και αναγκαίος. Η πολιτική οικονομία αναπτύχθηκε με τον A. Smith σε ένα ορισμένο ολοκληρωμένο όλον, έκλεισε κατά κάποιον τρόπο το πεδίο, το οποίο αυτή περιλαμβάνει, έτσι που ο Say μπόρεσε να την συγκεφαλαιώσει με ρηχή συστηματικότητα σε ένα

σχολικό βιβλίο. [Στο διάστημα] μεταξύ Smith και Ricardo συναντά κανείς πια μόνον επιμέρους έρευνες για παραγωγική και μη παραγωγική εργασία, νομισματικό σύστημα, δημογραφία, γαιοκτησία και φόρους. Ο ίδιος ο Smith κινείται με μεγάλη αφέλεια σε μια συνεχή αντίφαση. Αφενός ακολουθεί την εσωτερική συνοχή των οικονομικών κατηγοριών ή την κρυφή δομή του αστικού οικονομικού συστήματος. Αφετέρου τοποθετεί πλάι σ' αυτό τη συνοχή, όπως αυτή είναι φαινομενικά δεδομένη στις μορφές εμφάνισης του ανταγωνισμού και επομένως όπως παρουσιάζεται στον μη επιστημονικό παρατηρητή, το ίδιο ακριβώς όπως παρουσιάζεται σ' αυτόν που είναι εμπλεγμένος πρακτικά στην διαδικασία της αστικής παραγωγής και ενδιαφέρεται πρακτικά γι' αυτήν. Οι δύο αυτοί τρόποι σύλληψης – από τους οποίους ο ένας διεισδύει στην εσωτερική συνοχή, ούτως ειπείν στην φυσιολογία του αστικού συστήματος, και ο άλλος απλώς περιγράφει, καταγράφει, διηγείται και δίνει σύμφωνα με συστηματοποιούντες εννοιακούς προσδιορισμούς αυτό που στην βιοτική διαδικασία δείχνεται εξωτερικά, έτσι όπως δείχνεται και εμφανίζεται – οδεύουν στον Smith όχι μόνον ανυποψίαστα πλάι-πλάι, αλλά μπερδεύονται και αντιφάσκουν ο ένας στον άλλο συνεχώς. Στον Smith αυτό είναι δικαιολογημένο (με εξαίρεση ορισμένες επιμέρους έρευνες, [όπως] για το χρήμα), επειδή η δουλειά του ήταν στην πραγματικότητα διττή. Αφενός η προσπάθεια να εισέλθει στην εσωτερική φυσιολογία της αστικής κοινωνίας, αφετέρου όμως ενμέρει να περιγράψει πρώτα τις εξωτερικά εμφανιζόμενες μορφές της ζωής, να παραστήσει την εξωτερικά εμφανιζόμενη συνοχή της και ενμέρει επίσης να βρει για αυτές τις εμφανίσεις ονοματολογία και αντίστοιχες έννοιες κατανόησής [των], δηλ. ενμέρει να τις αναπαραγάγει πρώτα στη γλώσσα

και [στη] διαδικασία της σκέψης. Η μία εργασία τον ενδιαφέρει τόσο πολύ, όσο κι η άλλη, και επειδή οι δυό τους φαίνονται ανεξάρτητα η μία από την άλλη, προκύπτει εδώ ένας τελείως αντιφατικός τρόπος αντίληψης, ο ένας, ο οποίος εκφέρει λιγότερο ή περισσότερο ορθά την εσωτερική συνοχή, και ο άλλος, ο οποίος εξίσου δικαιωματικά και χωρίς μια κάποια εσωτερική σχέση – χωρίς καμιά συνάρτηση με τον άλλο τρόπο σύλληψης – εκφέρει την *εμφανιζόμενη* συνοχή. Οι διάδοχοι λοιπόν του A. Smith, στο βαθμό που δεν εκπροσωπούν την εναντίον του αντίδραση παλιότερων, ξεπερασμένων τρόπων σύλληψης, μπορούν να συνεχίσουν ανενόχλητοι τις επιμέρους έρευνες και θεωρήσεις τους και μπορούν να θεωρούν πάντα τον A. Smith ως το θεμέλιό τους, είτε ακολουθούν το εσωτερικό ή το εξωτερικό μέρος του έργου του, είτε πράγμα που συμβαίνει πάντα σχεδόν, ανακατεύουν και τα δύο. Ο Ricardo όμως μπαίνει επιτέλους στη μέση και φωνάζει στην επιστήμη: Στάσου! Η βάση, η αφετηρία της φυσιολογίας του αστικού συστήματος – της κατανόησης της εσωτερικής οργανικής συνοχής του και της βιοτικής διαδικασίας του – είναι ο προσδιορισμός της αξίας *διά του χρόνου εργασίας*. Απ' αυτό ξεκινάει ο Ricardo και αναγκάζει τώρα την επιστήμη να εγκαταλείψει την ρουτίνα της και να δώσει λογαριασμό στον εαυτό της, σε ποιο βαθμό οι λοιπές κατηγορίες – σχέσεις παραγωγής και κυκλοφορίας –, που έχει αναπτύξει και παρουσιάσει, αντιστοιχούν ή αντιφάσκουν σ' αυτήν τη βάση, στην αφετηρία, σε ποιο βαθμό γενικά η επιστήμη που απλώς αποδίδει και αναπαράγει τις μορφές εμφάνισης της διαδικασίας (επομένως και οι εμφανίσεις οι ίδιες) αντιστοιχούν στη βάση, στην οποία βασίζεται η εσωτερική συνοχή, η πραγματική φυσιολογία της αστικής κοινωνίας, ή η οποία αποτελεί την αφετηρία της [επιστή-

μης], πώς έχει γενικά το πράγμα με αυτήν την αντίφαση μεταξύ της φαινομενικής και της πραγματικής κίνησης του συστήματος. Αυτό αποτελεί λοιπόν τη μεγάλη ιστορική σημασία του Ricardo για την επιστήμη, και τον λόγο, για τον οποίο ο ανιαρός Say, που ο Ricardo του αφαίρεσε το έδαφος κάτω από τα πόδια, έδωσε διέξοδο στην οργή του με την κενολογία que «sous prétexte de l' étendre» (la science), «on l' a poussée dans le vide» [ότι «με το πρόσχημα πως την διευρύνουν» (την επιστήμη) «την έσπρωξαν στο κενό»]. Μ' αυτό το επιστημονικό επίτευγμα συνδέεται στενά το ότι ο Ricardo αποκαλύπτει την οικονομική αντίθεση των τάξεων – όπως την δείχνει η εσωτερική συνοχή –, την εκφράζει ρητά, και ότι ως εκ τούτου στην οικονομία η ιστορική πάλη και διαδικασία εξέλιξης συλλαμβάνεται στη ρίζα της, ανακαλύπτεται. Ο Carey (δες αργότερα το [σχετικό] σημείο) τον καταγγέλει ως εκ τούτου ως πατέρα του κομμουνισμού.

«Το σύστημα του κυρίου Ricardo είναι ένα σύστημα της διχόνοιας... το σύνολό του τείνει να παραγάγει εχθρότητα μεταξύ τάξεων και μεταξύ εθνών... Το βιβλίο του είναι το αληθινό εγχειρίδιο του δημαγωγού, ο οποίος θέλει εξουσία μέσω της ίσης κατανομής της γης, του πολέμου και της λεηλασίας.» (p. 74, 75., H. [C.] Carey, *The Past, the Present, and the Future*, Philadelphia 1848.)

Αφενός κατ' αυτόν τον τρόπο προκύπτει η επιστημονική δικαιολόγηση και η μεγάλη ιστορική αξία του ρικαρδιανού τρόπου έρευνας, αφετέρου είναι προφανής η επιστημονική ανεπάρκεια της μεθόδου του, η οποία θα δειχθεί στα επιμέρους από αυτά που θα ακολουθήσουν αργότερα.

Εξ αυτού και η εξαιρετικά παράξενη και αναγκαία στρεβλή αρχιτεκτονική του έργου του [εννοεί τις Αρ-

χές]. Το όλο έργο αποτελείται (στην τρίτη έκδοση) από 32 κεφάλαια. Απ' αυτά 14 πραγματεύονται φόρους, περιέχουν επομένως μόνον εφαρμογή των θεωρητικών αρχών. Το 20ό κεφάλαιο «Value and Riches, their Distinctive Properties» [«Αξία και πλούτος, οι διαφορετικές ιδιότητές τους»] δεν είναι παρά έρευνα για την διαφορά μεταξύ της αξίας χρήσης και της ανταλλακτικής αξίας, επομένως ένα συμπλήρωμα στο πρώτο κεφάλαιο «On Value» [«Για την αξία»]. Το 24ο κεφάλαιο «Doctrine of A. Smith concerning the Rent of Land» [«Η διδασκαλία του A. Smith σχετικά με τη γαιοπρόσοδο»], ομοίως το 28ο κεφάλαιο «On the comparative value of gold, corn and labour etc.» [«Για τη σχετική αξία του χρυσού, των σιτηρών και της εργασίας κ.τ.λ.»] και το 32ο κεφάλαιο «Mr. Malthus's Opinions on Rent» [«Οι απόψεις του κυρίου Malthus για την πρόσοδο»] είναι απλά συμπληρώματα και ενμέρει υπεράσπιση της θεωρίας του Ricardo για την γαιοπρόσοδο, επομένως απλό παράρτημα των κεφαλαίων II και III, τα οποία πραγματεύονται την πρόσοδο. Το 30ό κεφάλαιο «On the Influence of demand and supply on Prices» [«Για την επίδραση της ζήτησης και της προσφοράς στις τιμές»] είναι ένα απλό παράρτημα του 4ου κεφαλαίου «On natural and market price» [«Για την φυσική τιμή και την τιμή αγοράς»]. Ένα δεύτερο παράρτημα αυτού του κεφαλαίου αποτελεί το 19ο κεφάλαιο «On sudden changes in the channels of trade» [«Για τις ξαφνικές μεταβολές στους αγωγούς του εμπορίου»]. Το 31ο κεφάλαιο «On the Machinery» [«Για τις μηχανές»] είναι απλό παράρτημα στο 5ο και 6ο κεφάλαιο «On Wages» [«Για τους μισθούς»]. Το 7ο κεφάλαιο «On Foreign Trade» [«Για το εξωτερικό εμπόριο»] και το 25ο «On Colonial Trade» [«Για το αποικιακό εμπόριο»] είναι απλή εφαρμογή – όπως το κεφάλαιο για τους φόρους – των αρχών

που διατυπώθηκαν πρωτότερα. Το 21ο κεφάλαιο «Effects of Accumulation on Profits and Interest» [«Επιδράσεις της επισώρευσης στα κέρδη και στον τόκο»] είναι ένα παράρτημα των κεφαλαίων για την γαιοπρόσοδο, τα κέρδη και το μισθό της εργασίας. Το 26ο κεφάλαιο «On Gross and Net Revenue» [«Για το ακαθάριστο και το καθαρό εισόδημα»] είναι ένα παράρτημα των κεφαλαίων για τον μισθό της εργασίας, τα κέρδη και την πρόσοδο. Τέλος το 27ο κεφάλαιο «On Currency and Banks» [«Για την κυκλοφορία του νομίσματος και τις τράπεζες»] στέκει τελείως απομονωμένο στο έργο και [είναι] απλώς πραιτέρω ανάπτυξη, ενμέρει μετατροπή των απόψεών του που έχει διατυπώσει στα παλιότερα γραπτά του για το χρήμα.

Η ρικαρδιανή θεωρία περιέχεται επομένως αποκλειστικά στα 6 πρώτα κεφάλαια του έργου. Όταν ομιλώ για την λανθασμένη αρχιτεκτονική του, το κάνω αναφερόμενος σε αυτό το μέρος [των 6 πρώτων κεφαλαίων]. Το άλλο μέρος αποτελείται από εφαρμογές, επεξηγήσεις και συμπληρώσεις (εξαιρουμένου του τμήματος για το χρήμα), οι οποίες είναι ως προς τη φύση του πράγματος φύρδην-μίγδην και δεν έχουν καμιά αξίωση αρχιτεκτονικής. Η λανθασμένη αρχιτεκτονική του θεωρητικού μέρους (των 6 πρώτων κεφαλαίων) δεν είναι όμως τυχαία, αλλά είναι δεδομένη από τον ίδιο τον τρόπο έρευνας του Ricardo και από το ορισμένο καθήκον, που αυτός είχε θέσει στην έρευνά του. Εκφράζει το επιστημονικά ανεπαρκές αυτού του ίδιου του τρόπου έρευνας.

Το κεφ. I μιλάει «On Value» [«Για την αξία»]. Διασπάται με τη σειρά του σε 7 μέρη. Στο πρώτο μέρος εξετάζεται κυρίως [το ερώτημα]: Αντιφάσκει ο μισθός της εργασίας στον προσδιορισμό των αξιών των εμπορευμάτων διά του χρόνου εργασίας που περιέχεται σε αυτά; Στο τρίτο μέρος αποδεικνύεται, ότι το γεγονός

πως στην αξία του εμπορεύματος εισέρχεται αυτό που εγώ ονομάζω σταθερό κεφάλαιο, δεν αντιφάσκει στον προσδιορισμό της αξίας και ότι η αύξηση ή η μείωση του μισθού εργασίας επηρεάζει εξίσου ελάχιστα τις αξίες των εμπορευμάτων. Στο 4ο μέρος εξετάζεται, κατά πόσον η χρήση μηχανών και άλλου πάγιου και διαρκούς κεφαλαίου, στο βαθμό που αυτό στις διάφορες σφαίρες της παραγωγής εισέρχεται σε διαφορετική αναλογία στο συνολικό κεφάλαιο, μεταβάλλει τον προσδιορισμό της exchangeable value [ανταλλακτικής αξίας] διά του χρόνου εργασίας. Στο 5ο μέρος εξετάζεται, κατά πόσον η αύξηση ή η μείωση των wages [μισθών] τροποποιεί τον προσδιορισμό των αξιών διά του χρόνου εργασίας, όταν στις διάφορες σφαίρες της παραγωγής χρησιμοποιούνται κεφάλαια διαφορετικής διάρκειας και διαφορετικού χρόνου ανακύκλησης. Βλέπει λοιπόν κανείς, ότι σ' αυτό το πρώτο κεφάλαιο δεν προϋποτίθενται μόνον εμπορεύματα – και δεν απαιτείται να προϋποτεθεί τίποτα περαιτέρω, όταν εξετάζεται η αξία ως τέτοια –, αλλά και μισθός της εργασίας, κεφάλαιο, κέρδος, γενικό ποσοστό κέρδους, ακόμη, όπως θα δούμε, οι διάφορες μορφές του κεφαλαίου, όπως προκύπτουν από την διαδικασία κυκλοφορίας, και επίσης η διαφορά μεταξύ «natural and market price» [«φυσικής τιμής και τιμής αγοράς»], η οποία τελευταία παίζει μάλιστα στα επόμενα κεφάλαια, κεφ. II και III: «On Rent» [«Για την πρόσοδο»] και «On Rent of Mines» [«Για την πρόσοδο των ορυχείων»], ένα αποφασιστικό ρόλο. Αυτό το δεύτερο κεφάλαιο «On Rent» [«Για την πρόσοδο»] – το τρίτο «On Rent of Mines» [«Για την πρόσοδο των ορυχείων»] είναι απλό συμπλήρωμα του δεύτερου – αρχίζει, σύμφωνα με την πορεία του τρόπου έρευνας του Ricardo, ορθά πάλι με το ερώτημα: *Αντιφάσκει η γαιοκτησία και η γαιοπρόσοδος στον*

προσδιορισμό των αξιών των εμπορευμάτων διά του χρόνου εργασίας;

«Απομένει ωστόσο», έτσι αρχίζει ο Ricardo το 2ο κεφάλαιο «On Rent» [«Για την πρόσοδο»], «να εξεταστεί, αν η ιδιοποίηση της γης και η συνακόλουθη δημιουργία της προσόδου θα προκαλέσει οποιεσδήποτε μεταβολές στις σχετικές αξίες των εμπορευμάτων, ανεξάρτητα από την ποσότητα της αναγκαίας για την παραγωγή τους εργασία.» (p. 53, [On the] *Principles of Political Economy and Taxation*, 3[r]d edit. Lond[on] 1821.)

Για να διεξαγάγει λοιπόν αυτήν την έρευνα ο Ricardo, εισάγει όχι μόνον en passant [εν παρόδω] τη σχέση μεταξύ «market price» [«τιμή αγοράς»] και «real price» (monetary expression of value) [«πραγματική τιμή»] (χρηματική έκφραση της αξίας)], αλλά προϋποθέτει την όλη καπιταλιστική παραγωγή και τη συνολική του αντίληψη για τη σχέση μεταξύ μισθού εργασίας και κέρδους. Ως εκ τούτου το 4ο κεφάλαιο «On Natural and Market price» [«Για τη φυσική τιμή και την τιμή αγοράς»], το 5ο «On Wages» [«Για τους μισθούς»] και το 6ο «On Profits» [«Για τα κέρδη»] δεν προϋποτίθενται απλώς, αλλά είναι πλήρως ανεπτυγμένα στα δύο πρώτα κεφάλαια «On Value» [«Για την αξία»] και «On Rent» [«Για την πρόσοδο»] και στο κεφ. III ως παράρτημα του [κεφαλαίου] II. Στα επόμενα 3 κεφάλαια, στο βαθμό που κομίζουν από θεωρητική άποψη νέα πράγματα, συμπληρώνονται μόνον εδώ κι εκεί κενά, αναπληρώνονται εγγύτεροι προσδιορισμοί, οι οποίοι δικαιωματικά θα έπρεπε να βρουν τη θέση τους ήδη στο [κεφάλαιο] I και στο [κεφάλαιο] II.

Το όλο έργο του Ricardo περιέχεται λοιπόν στα δύο πρώτα κεφάλαιά του. Σ' αυτά αντιπαρατίθενται οι ανεπτυγμένες αστικές σχέσεις παραγωγής, επομένως

και οι ανεπτυγμένες κατηγορίες της πολιτικής οικονομίας, στην αρχή τους, τον προσδιορισμό της αξίας, και καλούνται να δώσουν λογαριασμό, κατά πόσον αντιστοιχούν άμεσα σ' αυτήν την αρχή ή πώς έχει το πράγμα με τις φαινομενικές αποκλίσεις, τις οποίες εισάγουν στην αξιακή σχέση των εμπορευμάτων. Τα κεφάλαια αυτά περιέχουν όλη την κριτική του της μέχρι τότε πολιτικής οικονομίας, την κατηγορηματική ρήξη με την αδιάλειπτη αντίφαση του A. Smith, που συνίσταται στον εσωτερικό και τον εξωτερικό τρόπο θεώρησης, και κομίζουν συγχρόνως δι' αυτής της κριτικής μερικά τελείως νέα εκπληκτικά αποτελέσματα. Ως εκ τούτου η υψηλή θεωρητική απόλαυση, που προσφέρουν αυτά τα δύο πρώτα κεφάλαια, επειδή δίνουν σε συμπυκνωμένη συντομία την κριτική της παλιάς θεωρίας, που ξέφυγε από τα όρια και το δρόμο της, και παρουσιάζουν το όλο αστικό σύστημα της οικονομίας ως υπαγμένο σε ένα θεμελιώδη νόμο, εξάγοντας από το διάσπαρτο και το πολυποίκιλο των φαινομένων και συμπυκνώνοντας την πεμπτούσια. Αλλ' αυτή η θεωρητική ικανοποίηση, την οποία προσφέρουν because of their originality [λόγω της πρωτοτυπίας των], της ενότητας της θεμελιώδους θεώρησής των, ως simpleness [απλότητας – Γ.Σ.], πυκνότητας, βαθύτητας, νεωτερικότητας και comprehensiveness [περιεκτικότητας – Γ.Σ.] αυτά τα δύο πρώτα κεφάλαια, χάνεται αναγκαστικά στη συνέχεια του έργου. Κι εδώ μας αιχμαλωτίζει σε ορισμένα σημεία με την πρωτοτυπία μεμονωμένων αναπτύξεων. Όμως το όλον προκαλεί χαλάρωση και ανία. Η συνέχιση δεν αποτελεί πια περαιτέρω ανάπτυξη. Όπου αυτή η συνέχιση δεν συνίσταται στη μονότονη, τυπική εφαρμογή των ιδίων αρχών σε διαφορετικό, κατ' επιφανειακό τρόπο εισαχθέν υλικό ή στον πολεμικό ισχυρισμό της ισχύος αυτών των αρχών, γίνονται μόνον ή επα-

ναλήψεις ή αναπληρώσεις, το πολύ-πολύ, στα τελευταία μέρη, εξάγεται εδώ κι εκεί ένα χτυπητό συμπέρασμα.

Κατά την κριτική στον Ricardo πρέπει τώρα να διαχωρίσουμε αυτά που δεν ξεχώρισε ο ίδιος. [Πρώτον], τη θεωρία του για την υπεραξία, η οποία φυσικά υπάρχει σ' αυτόν, καίτοι αυτός δεν εξετάζει την υπεραξία εν διακρίσει προς τις ιδιαίτερες μορφές της, κέρδος, γαιοπρόσοδος, τόκος. Δεύτερον την θεωρία του για το κέρδος.»⁵

* * *

Τα σχόλια του Marx είναι από τις *Theorien über den Mehrwert* (Θεωρίες για την υπεραξία). Πρόκειται για κείμενα που αναφέρονται άμεσα ή έμμεσα στον Ricardo, και συγκεκριμένα ένα μικρό απόσπασμα από το Μέρος 1 των Θεωριών για την υπεραξία, το οποίο αναφέρεται στην ματαιότητα της αναζήτησης ενός απόλυτου μέτρου των τιμών από τον Smith και παρεμπιπτόντως και από τον Ricardo, ολόκληρο σχεδόν⁶ το Α' Μέρος («Η θεωρία του Ricardo για την τιμή κόστους») του δέκατου κεφαλαίου («Η θεωρία του Ricardo και του A. Smith για την τιμή κόστους»), ολόκληρο το Β' Μέρος («Ο Ricardo για την υπεραξία») του δέκατου πέμπτου κεφαλαίου («Η θεωρία του Ricardo για την υπεραξία»), ολόκληρο σχεδόν⁷ το δέκατο έκτο κεφάλαιο («Η θεωρία κέρδους του Ricardo») και, τέλος, το τέταρτο τμήμα («d. Samuel Bailey») του τρίτου («3. Πολεμικές πραγματείες») από τα συνολικά οκτώ μέρη του εικοστού κεφαλαίου («Η διάλυση της σχολής του Ricardo»), το οποίο πραγματεύεται την κριτική του Bailey στον Ricardo⁸.

Αν και δεν υπάρχει κανένας λόγος να αιτιολογήσουμε γιατί στην συλλογή αυτή συμπεριλάβουμε ως «σχόλια» στον Ricardo μόνον κείμενα του Marx, επι-

Κεφάλαιο I

Περί αξίας

Μέρος I

Η αξία του εμπορεύματος ή η ποσότητα οποιουδήποτε άλλου εμπορεύματος, με το οποίο θα ανταλλαγεί αυτό το εμπόρευμα, εξαρτάται από τη σχετική ποσότητα της εργασίας η οποία είναι αναγκαία για την παραγωγή του και όχι από τη μεγαλύτερη ή μικρότερη αμοιβή, η οποία καταβάλλεται για αυτήν την εργασία.

Ο Adam Smith έχει παρατηρήσει, ότι «η λέξη αξία έχει δύο διαφορετικές σημασίες και άλλοτε μεν εκφράζει τη χρησιμότητα ορισμένου αντικειμένου, άλλοτε δε εκφράζει τη δύναμη αγοράς άλλων αγαθών, την οποία παρέχει η κατοχή του. Η πρώτη μπορεί να ονομασθεί *αξία χρήσης* η δεύτερη *ανταλλακτική αξία*. Τα πράγματα», συνεχίζει, «τα οποία έχουν την πιο μεγάλη αξία χρήσης, συχνά έχουν μικρή ή και καθόλου ανταλλακτική αξία και, αντίθετα, αυτά τα οποία έχουν την πιο μεγάλη ανταλλακτική αξία, έχουν μικρή ή και καμία αξία χρήσης». Το νερό και ο αέρας είναι ιδιαίτερα χρήσιμα· είναι πραγματικά απαραίτητα για τη ζωή, ωστόσο, υπό κανονικές συνθήκες, τίποτε δεν μπορεί να αποκτηθεί με την ανταλλαγή τους. Αντίθετα ο χρυσός, παρόλο που έχει μικρή χρησιμότητα σε σύγκριση με τον αέρα ή το νερό, θα ανταλλαγεί με μεγάλη ποσότητα άλλων αγαθών.

Η χρησιμότητα λοιπόν δεν είναι το μέτρο της ανταλλακτικής αξίας, παρόλο που είναι απολύτως ουσιώδης για την αξία αυτή. Εάν ένα εμπόρευμα δεν είναι καθόλου χρήσιμο, – με άλλα λόγια, εάν δεν συμβάλλει στην ικανοποίηση αναγκών μας –, θα στερείτο παντελώς ανταλλακτικής αξίας, όσο σπάνιο κι αν είναι ή οποιαδήποτε ποσότητα εργασίας και εάν απαιτείται για την απόκτησή του.

Προϋποτιθέμενης της χρησιμότητάς τους, τα εμπορεύματα αντλούν την ανταλλακτική τους αξία από δύο πηγές: από τη σπανιότητά τους και από την ποσότητα εργασίας που απαιτείται για την απόκτησή τους*.

Υπάρχουν ορισμένα εμπορεύματα, η αξία των οποίων καθορίζεται μόνον από τη σπανιότητά τους. Η εργασία δεν μπορεί να αυξήσει καθόλου την ποσότητά τους και επομένως η αξία τους δεν μπορεί να μειωθεί μέσω μιας αύξησης της προσφοράς**. Ορισμένα σπάνια αγάλματα και πίνακες, σπάνια βιβλία και νομίσματα, κρασιά μιας εξαιρετικής ποιότητας, τα οποία μπορούν να παρασκευασθούν μόνον από σταφύλια που ευδοκούν σ' ένα ορισμένο έδαφος πολύ περιορισμένης έκτασης, ανήκουν όλα σ' αυτή την κατηγορία. Η αξία τους είναι απόλυτα ανεξάρτητη από την ποσότητα εργασίας την οποία απαιτήσε η παραγωγή τους και μεταβάλλεται με τον πλούτο και τις προτιμήσεις εκείνων που επιθυμούν να τα κατέχουν***.

Τα εμπορεύματα αυτά αποτελούν ωστόσο ένα πολύ μικρό μέρος της μάζας των εμπορευμάτων, τα οποία

---

* Εννοεί: παραγωγή τους.

** Εννοεί: της παραγωγής τους και κατά συνέπεια της προσφοράς τους. (Επειδή η παραγωγή δεν μπορεί να αυξηθεί με ξόδεμα περισσότερης εργασίας).

*** Δηλ. ζητούν να τα αγοράσουν.

ανταλλάσσονται καθημερινά στην αγορά. Το κατά πολύ μεγαλύτερο μέρος των αγαθών αυτών, τα οποία είναι αντικείμενα επιθυμίας, παράγεται από εργασία· και τα αγαθά αυτά μπορούν να πολλαπλασιασθούν, όχι μόνο σε μια χώρα, αλλά σε πολλές, σχεδόν χωρίς κανένα σημαντικό περιορισμό, αν είμαστε διατεθειμένοι να ξοδέψουμε την εργασία που απαιτείται για την απόκτησή τους.

Όταν λοιπόν μιλάμε για εμπορεύματα, για την ανταλλακτική τους αξία και για τους νόμους που καθορίζουν τις σχετικές τους τιμές, εννοούμε μόνον εμπορεύματα, των οποίων η ποσότητα μπορεί να αυξηθεί με τον ανθρώπινο μόχθο και κατά την παραγωγή των οποίων ο ανταγωνισμός λειτουργεί χωρίς περιορισμό.

Στα πρώιμα στάδια της κοινωνίας η ανταλλακτική αξία των εμπορευμάτων αυτών ή ο νόμος ο οποίος καθορίζει πόσο από το ένα θα δοθεί σε αντάλλαγμα για ένα άλλο, εξαρτάται σχεδόν αποκλειστικά από τη σχετική ποσότητα εργασίας που έχει δαπανηθεί για το καθένα. «Η πραγματική τιμή κάθε πράγματος», αναφέρει ο Adam Smith, «αυτό που πράγματι κοστίζει κάθε αντικείμενο, σ' εκείνον που επιθυμεί να το αποκτήσει, είναι η κοπιώδης εργασία και ο μόχθος της απόκτησής του. Η πραγματική αξία ενός αντικειμένου για αυτόν ο οποίος το απέκτησε και επιθυμεί να το διαθέσει ή να το ανταλλάξει με κάποιο άλλο, είναι η κοπιώδης εργασία και ο μόχθος, τα οποία μπορεί να αποφύγει και με τα οποία μπορεί να επιδάρυνει άλλους ανθρώπους». «Η εργασία ήταν το πρώτο τίμημα – το πρωταρχικό μέσο πληρωμής – το οποίο πληρωνόταν για όλα τα πράγματα». Ακόμη, «στο πρώιμο και πρωτόγονο αυτό στάδιο της κοινωνίας, το οποίο προηγείται τόσο της συσσώρευσης μέσω παραγωγής όσο και της ατομικής ιδιοκτησίας της γης, η αναλογία μεταξύ των ποσοτήτων εργασίας, ανα-

γκαίας για την απόκτηση διαφόρων αντικειμένων εμφανίζεται ως το μόνο πράγμα, το οποίο μπορεί να παράσχει έναν κανόνα για την ανταλλαγή του ενός με το άλλο. Αν π.χ. μεταξύ ενός έθνους κυνηγών, το κυνήγι κάστορα κόστιζε διπλάσια εργασία απ' όση το κυνήγι ελαφιού, ο κάστορας θα έπρεπε βέβαια να ανταλλαγεί με δύο ή να αξίζει όσο δύο ελάφια. Είναι φυσικό, ότι το προϊόν διήμερης ή δίωρης εργασίας θα πρέπει να αξίζει διπλάσια από το προϊόν της εργασίας μιας ημέρας ή μιας ώρας»¹.

Ότι αυτό είναι πράγματι η βάση της ανταλλακτικής αξίας όλων των πραγμάτων, εξαιρουμένων αυτών που δεν μπορούν να αυξηθούν με τον ανθρώπινο μόχθο, είναι ένα δόγμα υψίστης σημασίας για την πολιτική οικονομία: διότι από καμία πηγή δεν έχουν προέλθει τόσα πολλά λάθη και τόσες διχογνωμίες σ' αυτή την επιστήμη, όσα από τις ασαφείς ιδέες που συνδέονται με τη λέξη αξία.

Αν η ενσωματωμένη στα εμπορεύματα ποσότητα εργασίας, καθορίζει την ανταλλακτική τους αξία, κάθε αύξηση της ποσότητας εργασίας πρέπει να αυξάνει την αξία του συγκεκριμένου εμπορεύματος, για το οποίο αναλώνεται, καθώς και κάθε μείωση πρέπει να τη μειώνει.

Ο Adam Smith, ο οποίος όρισε με τόση ακρίβεια την πρωτογενή πηγή της ανταλλακτικής αξίας και ο οποίος χάριν συνεπειάς ήταν υποχρεωμένος να υποστηρίξει, ότι όλα τα πράγματα έχουν λιγότερη ή περισσότερη αξία αναλόγως του αν καταβάλλεται περισσότερη ή λιγότερη εργασία για την παραγωγή τους, έχει ο ίδιος θεσπίσει ένα άλλο μέτρο αξίας και ισχυρίζεται ότι τα πράγματα έχουν περισσότερη ή λιγότερη αξία ανάλογα με το αν ανταλλάσσονται με περισσότερες ή λιγότερες μονάδες αυτού του μέτρου. Ορισμένες φορές αναφέρει το σιτάρι, άλλοτε την ερ-

γασία, ως μέτρο· όχι την ποσότητα εργασίας που καταβλήθηκε για την παραγωγή ενός αντικειμένου, αλλά την ποσότητα εργασίας την οποία μπορεί να αγοράσει το αντικείμενο αυτό στην αγορά: σαν να ήταν οι δύο αυτές εκφράσεις ισοδύναμες και σαν, επειδή η εργασία ενός ανθρώπου έχει γίνει διπλά αποτελεσματική και μπορεί ως εκ τούτου αυτός να παράγει διπλάσια ποσότητα ενός εμπορεύματος, να αντάλλαξε κατ' ανάγκη το εμπόρευμα αυτό με το διπλάσιο της προαναφερθείσας ποσότητας εργασίας.

Αν είχε όντως έτσι το πράγμα, αν δηλαδή η αμοιβή του εργάτη ήταν πάντοτε ανάλογη της ποσότητας που παρήγαγε, η ποσότητα της καταβαλλόμενης εργασίας για την παραγωγή ενός εμπορεύματος και η ποσότητα εργασίας την οποία το εμπόρευμα αυτό θα αγόραζε, θα ήταν ίσες, και οποιαδήποτε από τις δύο θα μπορούσε να μετράει με ακρίβεια τις μεταβολές άλλων πραγμάτων· αλλά δεν είναι ίσες. Η πρώτη είναι σε πολλές περιπτώσεις ένα αμετάβλητο μέτρο που δείχνει τις μεταβολές άλλων πραγμάτων· η άλλη υπόκειται σε τόσες διακυμάνσεις όσα και τα εμπορεύματα που συγκρίνονται προς αυτήν. Ο Adam Smith, αφού έδειξε με τόση ικανότητα την ανεπάρκεια ενός μεταβαλλόμενου μέτρου, όπως ο χρυσός και ο άργυρος, με σκοπό να καθορίσει την μεταβαλλόμενη αξία άλλων πραγμάτων, έχει ο ίδιος, εμμένοντας στο σιτάρι ή στην εργασία, επιλέξει ένα μέτρο όχι λιγότερο μεταβλητό.

Ο χρυσός και ο άργυρος υπόκεινται αναμφίβολα σε διακυμάνσεις, λόγω της ανακάλυψης νέων και πλουσιότερων μεταλλείων· αλλά τέτοιες ανακαλύψεις είναι σπάνιες και τα αποτελέσματά τους, παρότι σημαντικά, περιορίζονται σε περιόδους σχετικά βραχείας διάρκειας. Υπόκεινται ακόμη σε διακυμάνσεις από τις βελτιώσεις της δεξιότητας και των μηχανών με τις

οποίες γίνεται η εκμετάλλευση των μεταλλείων· συνεπεία των βελτιώσεων αυτών μια μεγαλύτερη ποσότητα μπορεί να εξαχθεί με την ίδια εργασία. Υπόκεινται επίσης σε διακυμάνσεις από τη μειούμενη παραγωγή των μεταλλείων, αφού αυτά εφοδίασαν τον κόσμο επί σειρά αιώνων. Αλλά από ποιες από τις αιτίες αυτές διακυμάνσεων εξαιρείται το σιτάρι; Δεν μεταβάλλεται και αυτό αφ' ενός λόγω βελτιώσεων στη γεωργία, λόγω τελειοποίησης των μηχανών και των εργαλείων που χρησιμοποιούνται, καθώς και από την ανακάλυψη νέων εκτάσεων εύφορης γης, οι οποίες μπορεί να καλλιεργηθούν σε άλλες χώρες και να επηρεάσουν έτσι την αξία του σιταριού σε κάθε αγορά όπου οι εισαγωγές είναι ελεύθερες; Δεν υπόκειται αφ' ετέρου σε αύξηση της τιμής του λόγω απαγόρευσης των εισαγωγών, λόγω αυξανόμενου πληθυσμού και πλούτου και λόγω της μεγαλύτερης δυσκολίας απόκτησης μεγαλύτερων ποσοτήτων, εξ αιτίας της πρόσθετης ποσότητας εργασίας που απαιτεί η καλλιέργεια αγρότερων εδαφών; Δεν είναι η αξία της εργασίας εξ ίσου μεταβλητή, επηρεαζόμενη όχι μόνον, όπως όλα τα άλλα πράγματα, από την αναλογία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης, η οποία μεταβάλλεται ομοιόμορφα προς κάθε μεταβολή των συνθηκών της κοινωνίας, αλλά και από τη μεταβαλλόμενη τιμή των τροφίμων και των άλλων χρειδιών, στα οποία ξοδεύονται οι μισθοί των εργατών;

Στην ίδια χώρα, η διπλάσια ποσότητα εργασίας μπορεί να απαιτείται για την παραγωγή δεδομένης ποσότητας τροφίμων και άλλων χρειδιών, σε μία χρονική περίοδο, απ' όση είναι αναγκαία σε μian άλλη, απώτερη χρονική περίοδο· είναι όμως δυνατόν η αμοιβή του εργάτη να έχει ελαττωθεί ελάχιστα. Αν κατά την προηγούμενη περίοδο ο μισθός του εργάτη αποτελούνταν από μια δεδομένη ποσότητα τροφίμων

και χρεiwδών, δεν θα μπορούσε πιθανόν να επιζήσει αν η ποσότητα αυτή ελαττωνόταν. Τα τρόφιμα και τα χρεiwδή στην περίπτωση αυτή θα είχαν αυξηθεί κατά 100 τοις εκατό αν μετρούνταν διά της ποσότητας εργασίας, της αναγκαίας για την παραγωγή τους, ενώ η αξία τους σχεδόν δεν θα είχε αυξηθεί, αν μετρούνταν διά της ποσότητας εργασίας με την οποία θα ανταλλάγουν.

Η ίδια παρατήρηση μπορεί να γίνει αναφορικά με δύο ή περισσότερες χώρες. Στην Αμερική και στην Πολωνία, η ετήσια εργασία δεδομένου αριθμού ανθρώπων, στη γη η οποία τελευταία καλλιεργήθηκε, θα παράγει πολύ περισσότερο σιτάρι απ' ό,τι σε γη ίδιας ποιότητας στην Αγγλία. Εάν λοιπόν υποτεθεί ότι όλα τα άλλα χρεiwδή είναι το ίδιο φτηνά και στις τρεις αυτές χώρες, δεν θα είναι μεγάλο λάθος να συμπεράνουμε, ότι η ποσότητα σιταριού που δίνεται ως αμοιβή στον εργάτη, θα είναι ανάλογη της ευκολίας παραγωγής σε κάθε χώρα;

Εάν τα παπούτσια και τα ρούχα του εργάτη θα μπορούσαν, με τη βελτίωση των μηχανών, να παραχθούν με το ένα τέταρτο της εργασίας η οποία τώρα απαιτείται για την παραγωγή τους, πιθανόν να μειώνονταν [στην αξία τους – Σ.τ.μ.] κατά 75 τοις εκατό· απέχει όμως του να είναι αληθές ότι ο εργάτης θα μπορούσε ως εκ τούτου να καταναλώνει διαρκώς τέσσερα πανωφόρια ή τέσσερα ζευγάρια παπούτσια αντί για ένα, επειδή ο μισθός του σε βραχύ χρονικό διάστημα θα προσαρμοσθεί, υπό την επίδραση του ανταγωνισμού και λόγω της αύξησης του πληθυσμού, στη νέα αξία των χρεiwδών για τα οποία δαπανάται. Εάν οι βελτιώσεις αυτές επεκτείνονταν σε όλα τα είδη κατανάλωσης του εργάτη, τότε μετά την πάροδο λίγων μόνον χρόνων οι απολαύσεις του θα είχαν αυξηθεί ελάχιστα ή και καθόλου, παρότι η ανταλλακτική αξία

των εμπορευμάτων αυτών σε σχέση προς οποιοδήποτε άλλο εμπόρευμα, στην παραγωγή του οποίου δεν θα είχαν επέλθει τέτοιες βελτιώσεις, θα είχε μειωθεί σημαντικά και παρότι αυτά θα ήταν προϊόντα σημαντικά ελαττωθείσας ποσότητας εργασίας.

Δεν είναι λοιπόν σωστό να υποστηρίζει κανείς, όπως ο Adam Smith, «ότι, επειδή η εργασία μπορεί να αγοράζει άλλοτε μεγαλύτερη και άλλοτε μικρότερη ποσότητα αγαθών, είναι η αξία αυτών που μεταβάλλεται και όχι η αξία της εργασίας που τα αγοράζει»· και συνεπώς, «ότι μόνον η εργασία, η οποία ουδέποτε μεταβάλλει την αξία της, είναι το τελικό και πραγματικό μέτρο με το οποίο η αξία όλων των αγαθών παντού και πάντα μπορεί να εκτιμηθεί και να συγκριθεί» – αλλά είναι σωστό να υποστηριχθεί, όπως προηγουμένως έχει αναφέρει ο Adam Smith, «ότι η αναλογία μεταξύ των ποσοτήτων εργασίας, των αναγκαιών για την απόκτηση διαφορετικών αγαθών, φαίνεται ότι αποτελεί το μοναδικό πράγμα το οποίο μπορεί να παράσχει κάποιον κανόνα για την ανταλλαγή τους»· ή, με άλλα λόγια, είναι η σχετική ποσότητα των αγαθών, τα οποία παράγει η εργασία, αυτή που προσδιορίζει την παρούσα ή την πρότερη σχετική αξία τους και όχι οι σχετικές ποσότητες των εμπορευμάτων που δίνονται στον εργάτη σε αντάλλαγμα της εργασίας του.

Ας υποθέσουμε ότι η σχετική αξία δύο εμπορευμάτων μεταβάλλεται και θέλουμε να μάθουμε τίνος η αξία έχει πραγματικά μεταβληθεί. Εάν συγκρίνουμε την παρούσα αξία του ενός με παπούτσια, κάλτσες, καπέλα, σίδηρο, ζάχαρη και όλα τα άλλα εμπορεύματα, θα βρούμε ότι αυτό θα ανταλλαγεί με την ίδια ακριβώς ποσότητα όλων αυτών των πραγμάτων όπως και πριν. Εάν συγκρίνουμε την άλλη με τα ίδια εμπορεύματα, βρίσκουμε ότι έχει μεταβληθεί σε σχέση

προς όλα αυτά: τότε μπορούμε πολύ πιθανόν να συμπεράνουμε ότι η μεταβολή έχει συντελεσθεί στο εμπόρευμα αυτό και όχι στα εμπορεύματα προς τα οποία το έχουμε συγκρίνει. Εάν, εξετάζοντας λεπτομερέστερα τις συνθήκες παραγωγής των αγαθών αυτών, βρούμε ότι απαιτείται ακριβώς η ίδια ποσότητα εργασίας και κεφαλαίου για την παραγωγή των παπουτσιών, των καλτσών, των καπέλων, του σιδήρου, της ζάχαρης, κλπ., αλλά ότι δεν είναι αναγκαία η ίδια όπως και πριν ποσότητα για την παραγωγή του μοναδικού εμπορεύματος του οποίου η σχετική αξία έχει μεταβληθεί, τότε η πιθανότητα έχει μεταβληθεί σε βεβαιότητα, και είμαστε βέβαιοι ότι η μεταβολή έχει επέλθει στο συγκεκριμένο εμπόρευμα, ανακαλύπτοντας συγχρόνως και την αιτία της μεταβολής του. Εάν εύρισκα ότι μια ουγγιά χρυσού θα ανταλλάσσόταν με μικρότερη ποσότητα όλων των ανωτέρω εμπορευμάτων και πολλών άλλων, και εάν, επί πλέον, εύρισκα ότι με την ανακάλυψη ενός νέου και περισσότερο προσοδοφόρου μεταλλείου ή με την αποδοτικότερη χρησιμοποίηση μηχανών, ορισμένη ποσότητα χρυσού θα μπορούσε να παραχθεί με λιγότερη ποσότητα εργασίας, θα μπορούσα δικαίως να ισχυρισθώ ότι αιτία της μεταβολής της αξίας του χρυσού σε σχέση προς άλλα εμπορεύματα είναι η μεγαλύτερη ευχέρεια παραγωγής του ή η μικρότερη ποσότητα εργασίας που απαιτείται για την παραγωγή του. Παρόμοια, εάν η αξία της εργασίας σε σχέση προς όλα τα άλλα πράγματα μειωθεί σημαντικά και εάν εύρισκα ότι η πτώση αυτή ήταν επακόλουθο μεγάλης προσφοράς, ενισχυόμενης από τη μεγάλη ευκολία με την οποία παράγονται το σιτάρι και τα άλλα χρειώδη του εργάτη, τότε, πιστεύω ότι θα ήταν σωστό να ισχυρισθώ ότι η αξία του σιταριού και των άλλων χρειωδών έχει πέσει λόγω της μικρότερης ποσότητας εργασίας που είναι

αναγκαία για την παραγωγή τους, και ότι την ευχέρεια της προμήθειας των αναγκαίων για τη συντήρηση του εργάτη έχει ακολουθήσει μια πτώση της αξίας της εργασίας. Όχι, λένε ο Adam Smith και ο κύριος Malthus, στην περίπτωση του χρυσού ήταν σωστό να αποκαλέσεις τη μεταβολή του πτώση της αξίας του, διότι το σιτάρι και η εργασία δεν είχαν τότε μεταβληθεί, και καθώς ο χρυσός θα αγόραζε μια μικρότερη ποσότητα από αυτά και από άλλα πράγματα από ό,τι προηγουμένως, ήταν σωστό να ισχυρισθεί κανείς ότι όλα τα άλλα πράγματα παρέμειναν σταθερά και ότι μόνον ο χρυσός μεταβλήθηκε· όταν όμως το σιτάρι και η εργασία πέφτει, πράγματα δηλαδή τα οποία έχουμε επιλέξει ως μέτρο της αξίας, παρ' όλες τις μεταβολές στις οποίες ομολογουμένως υπόκεινται, θα ήταν λάθος να ισχυρισθεί κανείς κάτι τέτιο· το σωστό είναι να ισχυρισθεί ότι το σιτάρι και η εργασία έχουν παραμείνει αμετάβλητα και η αξία όλων των άλλων πραγμάτων έχει αυξηθεί.

Ακριβώς γι' αυτόν τον τρόπο διατύπωσης διαμαρτύρομαι. Βρίσκω ότι ακριβώς, όπως στην περίπτωση του χρυσού, η αιτία της μεταβολής μεταξύ σιταριού και των άλλων πραγμάτων είναι η μικρότερη ποσότητα εργασίας η οποία απαιτείται για την παραγωγή του και, συνεπώς δίκαια, είμαι αναγκασμένος να ονομάσω τη μεταβολή του σιταριού και της εργασίας πτώση της αξίας τους και όχι αύξηση της αξίας των πραγμάτων τα οποία συγκρίνονται. Εάν πρέπει να προσλάβω έναν εργάτη για μια εβδομάδα και αντί για δέκα σελίνια του πληρώσω οκτώ, χωρίς να έχει επέλθει καμία μεταβολή στην αξία του χρήματος, ο εργάτης μπορεί πιθανόν να αποκτήσει περισσότερα τρόφιμα και άλλα χρειώδη με τα οκτώ σελίνια του απ' όσα αποκτούσε πριν με δέκα: αλλά αυτό οφείλεται όχι σε μια αύξηση της πραγματικής αξίας των μισθών του,

όπως υποστήριξε ο Adam Smith και πιο πρόσφατα ο κύριος Malthus, αλλά σε μια πτώση της αξίας των πραγμάτων στα οποία δαπανώνται οι μισθοί του, πράγματα τελείως διαφορετικά· και όμως επειδή το ονομάζω αυτό πτώση της πραγματικής αξίας των μισθών, μου λένε ότι υιοθετώ νέα και ασυνήθιστη γλώσσα, ασυμβίβαστη προς τις αληθινές αρχές της επιστήμης. Μου φαίνεται όμως ότι η ασυνήθιστη και πραγματικά ασυνεπής γλώσσα, είναι αυτή που χρησιμοποιείται από τους αντιπάλους μου.

Ας υποθέσουμε ότι ένας εργάτης πληρώνεται ένα μέδιμνο σιταριού για εργασία μιας εβδομάδας όταν η τιμή του σιταριού είναι 80 σελίνια ανά εκατόλιτρο και ότι αυτός πληρώνεται με ένα μέδιμνο και ένα εκατόλιτρο όταν η τιμή πέφτει στα 40 σελίνια. Ας υποθέσουμε ακόμη ότι η οικογένειά μου καταναλώνει μισό μέδιμνο σιταριού την εβδομάδα και ανταλλάσσει το υπόλοιπο με άλλα πράγματα, όπως καύσιμα, σαπούνι, κεριά, τσάι, ζάχαρη, αλάτι, κλπ.· εάν τα εναπομένοντα σ' αυτόν τρία τέταρτα του μεδίμνου στη μια περίπτωση δεν μπορούν να του προμηθεύσουν τόσα από τα παραπάνω εμπορεύματα όσα του προμήθευε μισός μέδιμνος στην άλλη περίπτωση, όπως θα συμβεί στην πραγματικότητα, τότε θα έχει αυξηθεί ή θα έχει μειωθεί η αξία της εργασίας; Θα έχει αυξηθεί, πρέπει να ισχυρισθεί ο Adam Smith, διότι το μέτρο του είναι το σιτάρι και ο εργάτης λαμβάνει περισσότερο σιτάρι για εργασία μιας εβδομάδας. Θα έχει μειωθεί, πρέπει να ισχυρισθεί ο ίδιος πάλι, «διότι η αξία ενός πράγματος εξαρτάται από την ικανότητά του [δηλ. από το μέγεθός της - Σ.τ.μ.] να αγοράζει άλλα αγαθά την οποίαν παρέχει η κατοχή αυτού του αντικειμένου», και η εργασία έχει μικρότερη ικανότητα να αγοράζει άλλα αγαθά.